

ВЗАЄМОДОПОВНЮВАНІСТЬ РОЗГЛЯДУ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНОГО ТА ОБ'ЄКТИВНО-НАДІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИМІРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО БУТТЯ

Актуальность вечных проблем : (К 50-летию кафедры философии КГТУ-КАИ) ; автор-составитель проф. Н. М. Солодухо. – Казань : Изд-во Казан. гос. техн. ун-та, 2010. – 186 с.

«Актуальность вечных проблем» — таку назву має книга, що, на перший погляд, ніяк безпосередньо не пов'язана з колом питань, що їх прийнято позначати як «вічні філософські питання»: Буття, Небуття, Сутність, Істина. Книга присвячена, здавалося б, локальному сюжетові — історії кафедри філософії Казанського технічного університету. Проте, буття філософських спільнот у всьому їх розмаїтті, інституцій різного рівня та траєкторії життєвих доль — біографій «любоумдрів», як і всіх причетних до Мудрості, Софії, Логоса, тих, хто вважає Філософію своєю вічною Батьківщиною, також має прямий і безпосередній актуальний стосунок до фундаментальних проблем.

Автором-укладачем ювілейної збірки є відомий у Росії вчений, професор, доктор філософських наук, завідувач кафедри філософії Казанського технічного університету імені А. М. Туполева Натан Моїсеєвич Солодухо. До неї включені документи, звіти різних років, спогади викладачів кафедри філософії КДТУ-КАІ (Казанського державного технічного університету — Казанського авіаційного інституту). Представлені головні напрямки діяльності кафедри, авторські концепції робочих програм учбових дисциплін і кандидатського мінімуму з «Історії і філософії науки», а також матеріали викладачів, які розкривають зміст, призначення, специфіку курсів із філософії, логіки, культурології, релігієзнавства, екологічної філософії (Передмова, с. 3).

Цій спрямованості відповідає структура та послідовність розміщення частин і фрагментів. Перший розділ «Еволюція кафедри філософії за 50 років» містить підрозділи: «Основні етапи історії кафедри філософії», «Напрямки діяльності кафедри в XXI ст.», «Ретроспектива еволюції кафедри (спогоди)». Другий розділ — «Сучасні напрямки діяльності кафедри філософії» — розпочинається підрозділом «Учбова робота зі студентами», до якого увійшла зокрема коротка довідка про комплекс гуманітарних учбових дисциплін, які викладаються на кафедрі. Методологічні та методичні орієнтири окреслені у статті Н. М. Солодухо «Триєдність філософії, логіки, культурології». Далі представлені робочі програми навчальних дисциплін із коментарями авторів, які, насамперед, зосереджуються на визначенні специфіки викладання філософсько-гуманітарних дисциплін у технічному вузі. Особливу увагу слід звернути на обґрунтування комплексу спеціальних філософських курсів, які пропонуються аспірантам та співшукачам: «Сучасні філософські проблеми галузей наукового знання», «Загальні проблеми науки і техніки» тощо. Окремі фрагменти присвячені кафедральному досвідові опрацювання нової для пострадянського освітнього простору рейтингової системи, напрямкам наукової роботи. Збірка знайомить нас із науково-методологічними та методичними центрами кафедри. Добре відомим у Росії та за її межами є Центр ситуаційних досліджень, форуми та регулярні збірки якого («Ситуаційні дослідження») стали майданчиком міждисциплінарного діалогу вчених, які у різний спосіб досліджують феномен ситуації.

У розділі третьому — «Персоналії кафедри філософії» — представлені біографії завідувачів кафедри за період 1960–2010 рр., а також біобібліографічна довідка про сучасний професорсько-викладацький склад кафедри. Ще один підрозділ — керівники кафедр, факультетів, інститутів у вищих навчальних закладах Росії — викладачі кафедри філософії КДТУ-КАІ.

У заключній частині в основному йдеться про ті аспекти життя кафедри, які не знайшли достатнього відображення на сторінках цієї цікавої та дуже корисної для фахівців збірки. Вже сам перелік питань, які опинилися, так би мовити «за ка-

дром», є водночас начерком системної, комплексної, глибоко продуманої програми подальших розвідок. Потенційні сюжети: підготовча робота до вступних іспитів фахівців із різних спеціальностей, творча взаємодія співробітників кафедри з іншими філософським спільнотами, діяльність членів кафедри у довготривалих зарубіжних відрядженнях, їхня участь у міжнародних форумах, конгресах, зокрема, у Всеросійських і Всесвітніх філософських конгресах. За кадром залишилися і такі види діяльності, як рецензування, опонування, редагування, участь у роботі дисертаційних спецрад, виданні наукових журналів, збірках.

У планах на майбутнє – розповісти персонально про кожного викладача кафедри, бо всі вони багатогранні особистості, які мають різні таланти – музикальні, поетичні тощо. «Кафедра філософії завжди збирала не лише тих, хто закінчив філософські факультети країни, але головним чином – представників різних спеціальностей: фізиків, біологів, техніків, географів, філологів, соціологів, істориків, музикантів. Завдяки цьому на кафедрі філософії завжди існувала особлива інтелектуальна атмосфера, особлива духовна аура. На жаль, про все це неможливо розповісти докладно» (с. 173–174).

У цій, певною мірою, «строкатій» збірці вдало знайдено баланс між строгою документальністю, фактологічністю, «довідковістю» та неповторною персонально-особистісною інтонацією, життєво-біографічним драматизмом, подієвістю, ситуаційністю. Документальна частина нагадує мову та стиль протоколів, звітів. Проте, в даному випадку ця мова не є сторонньою, вона створює той фон, який супроводжує життя будь-якої університетської кафедри, будь-якої академічної інституції. Забюрократизованість паперово-бюрократичного виміру діяльності кафедри створює особливі термінологічні шаблони, вона викликає опір рутині, ескапізм. Між тим, коли читаєш звичайну кафедральну документацію на певній історичній дистанції, нібито відчуваєш подих часу, в якому вона створювалася.

«Малий» локальний кафедральний контекст вписаний у контекст «великий». Історія кафедри розпочинається на фоні розповіді про важливі для системи вищої освіти СРСР зміни

та трансформації. Це наказ міністра вищої освіти № 91 від 25 травня 1959 р. про розділення кафедр марксизму-ленінізму та виділення філософських кафедр діалектичного та історичного матеріалізму, а також рішення про створення кафедр філософії в технічних ВНЗ СРСР. Кафедра філософії КДТУ-КАІ була першою спеціальною філософською кафедрою в технічних вищих навчальних закладах Казані.

Вважаємо, що книга «Актуальність вічних проблем» органічно вписується у контекст просопографії — достатньо нового напрямку міждисциплінарних досліджень. Просопографія передбачає створення «колективних біографій», «колективних портретів» груп, спільнот, товариств. Умовою її можливості є аналіз біографій окремих індивідумів, які складають групи (див.: *Stone, L. Prosopography // Historical Studies Today / Ed. by F. Gilbert and St. Graubard. - N. Y., 1972. - P. 100-116; Юмашева, Ю. Ю. Историография просопографии // Известия Уральского гос. ун-та. - 2005. - № 39. - С. 95-127*). Метод просопографії зайняв свою нішу у наукознавстві: вивчаються життя та діяльність учених, організація їхньої роботи, виділення типів науковців. Згідно з Р. Мертоном, просопографія — це спосіб поєднання історії науки, наукознавства та соціології (див.: *Огурцов, А. П. Биографический метод // Современная западная социология: словарь / сост.: Ю. Н. Давыдов, М. С. Ковалева, А. Ф. Филиппов. - М., 1990. - С. 36*). Ми б долучили до цього міждисциплінарного просопографічного синтезу також біографістику. Слід зазначити, що філософія з певною упередженістю ставилася до такого роду спрямованості у вивченні своєї історії (Про «біографічну упередженість» філософії та філософів див.: *Менжулін, В. І. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні. - К.: НАУКМА; Аграр Медіа Груп, 2010. - 455 с*). Проте, у вітчизняному філософському просторі з'являються біографічно-просопографічні праці, проекти, ініціативи (*Чайка, Т. Доторк. Презентація проекту «Усні історії філософів» // Філософ. думка. Спецвипуск: Феномен радянської філософії. - 2009. - № 3. - С. 140-145; Табачковський, В. Г. В пошуках невтраченого часу: Нариси про творчу спадщину українських філософів-шестидесятників. - К.: ПАРАПАН, 2002. - 296 с.*). Особливо слід відзначити праці доктора філо-

софських наук, завідувача відділом методології та соціології науки Центра досліджень научно-технічного потенціалу й історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України В. І. Онопрієнко (*Оноприенко, В. И.* Науковедение: поиск системных идей. – К. : ГП «Информационно-аналитическое агентство», 2008. – 266 с.; *Онопрієнко, В. І., Щербань, Т. О.* Джерела з історії українського наукового товариства в Києві. – К. : ДП „Інформаційно-аналітичне агентство”, 2008. – 352 с.). Тому слід привітати подібні ініціативи філософів Росії й інших республік колишнього СРСР. Після періоду розпаду єдиного радянського духовно-інтелектуального простору та самостійного відокремленого облаштування власних національних культурних «квартир», ми знову йдемо на зближення. Це повною мірою стосується і філософської спільноти. В 2011 р. два головних філософських журнали України та Росії – «Філософська думка» та «Вопросы философии» паралельно видають сумісні українсько-російські спецвипуски (див.: Філософська думка. – 2011. – № 4 (тема цього числа: «Єдність світу і розмаїття культур»).

Ще один важливий контекст роботи казанських філософів. Як вже зазначалось, один із напрямків наукової роботи кафедри філософії КДТУ – Центр ситуаційних досліджень. Н. М. Солодухо – автор «Маніфесту ситуаційного руху» (*Солодухо, Н. М.* Манифест ситуационного движения // Ситуационные исследования. Выпуск 1. Ситуационный подход. – Казань, 2005). Збіг просопографічного та ситуаційного підходів, на наш погляд, не є випадковим. Головна траєкторія наших власних наукових пошуків також пролягала від «ситуації» (ситуаційного підходу) до «біографії» (біографічного підходу у розмаїтті його варіантів, серед яких і просопографія). Н. М. Солодухо відстоює таку принципову позицію: сучасність характеризується яскраво вираженою ситуаційністю всіх сфер буття. Він визначає поняття «ситуація», яке має такі ознаки: динамічність станів, що змінюються, непередбачуваність домінуючого фактору, багатофакторність детермінацій. Найважливіші риси ситуаційного розуміння світу: мобільність, випадковість, невизначеність, втрата чітких меж, плюралістичність, факторна рівнозначність, поліваріантність («Актуальность...», с. 100). Саме такі

«ситуаційні» параметри, поряд із унікальністю, конкретністю, фактичністю, подієвістю, обумовлюють як індивідуальне життя — біографію, так і біографію-долю колективів, спільнот. Особливо спільнот інтелектуальних, де неможливо відокремити події-ситуації життя від подій-ситуацій думки. Дозволю собі таке припущення: ситуаційний підхід, зокрема й у версії Н. М. Солодухо, може стати однією з важливих методологічних засад просопографії.

У певному сенсі я помилилася, коли написала вище, що ми не ведемо розмову про Буття. А між тим автор-упорядник цієї збірки професор Натан Солодухо є автором концепції «філософії небуття» (*Солодухо, Н. М. Философия небытия. – Казань: Изд-во КГТУ. – 2002.*), а також головою казанської секції «Фундаментальні проблеми філософії та сучасна наука» Головної Ради «Філософія» Міністерства освіти Російської Федерації. Маємо цікавий приклад взаємодоповнюваності у розгляді індивідуально-особистісного та об'єктивно-надіндивідуального вимірів соціокультурного буття. Про евристичну та світоглядну плідність такої взаємодоповнюваності писав Ю. М. Лотман, використовуючи метафору «два плеча одного рычага». Він сам одночасно працював над біографічним романом-реконструкцією «Сотворение Кармазина» та книжкою «Внутри мыслящих миров».

Вважаю, що ювілейна збірка казанських колег «Актуальность вечных проблем (К 50-летию кафедры философии КГТУ-КАИ)», є дуже корисною. Вона стане добрим орієнтиром у створенні історії біобібліографії, проспектаграфічного нариса, «колективного портрету» університетських кафедр.

І. В. Голубович